

V.
2.23618.
1/2 in F.

Notranske gore (8 br.)
in
Cirknisko jezero
spisal
Dežman. (1850.)

23618. V. 2. c. iii f.

Notranjske gore

in

Cirkniško jezero.

*(Poučitis iz Slov. beseda za drugi
gimn. razred, izdelal
J. Bleinvis)*

Spisal Dežman.

Krajska dežela v lepi mnogoverstnosti take kraje v razgled stavi, kateri človeka s začudenjem napolniti in s svojo rajsko lepoto navdihniti zamorejo. O, kako se ti bo serce širilo, na njenih snežnih kópah in goličavah krasniga ogleda nadušeno! — in če ti na vetrovitim Krasu groze in straha vpade, ga bojo miline krajskih dolin in goric v sladkih občutkih zibale. Še večí čudeži pa, še veličastniši prikazni so v njenim kamnitim drobji skrite in človeškim očem z večno temoto zagernjene.

Krajske gore imajo namreč sploh to lastnost, da neštevilne poveršne vodice po brezni, ponikvah, jarkih in nevidnih razpokljinah požirajo ter v vse strani svojih apnenih skladov spretakajo, — ene v prostornih shrambah zaderžavajo, druge pa, po neznanih žilah dalje podivši, še le v svojim znožji — v globokih dolinah — zopet na svitlo točijo. To posebno veljá od tistiga gorovja, katero, skoraj tikama cvetnih poljan ravne Forlanije se vzdigovaje, jadransko morje s širokoherbntnim Krasam opasuje in s stermimi planinami, ki so kot mejniki ali čuvaji med slovensko in talijansko zemljo postavljene, noter do siviga Triglava seže. Tam zagledaš ogoljene višine obeh Golakov, zlatostolniga Čavna *), Otelce, Kovka in Nanosa burjopihavca. Od tod nižje gore celo Notranjsko zemljo preprežejo. Tu obdajajo pogostama nasejani homci in hribi okrogle, kotlínaste doline,

*) V Ipvski dolini je sploh govorica, da visoka gora Čavn na zlatim stolu stoji.

tam se ozka draga med podolगतimi berdi vije, pa tudi širokim dolinam in visokim planotam v tem hribovji še precej prostora ostane.

Pač marsiktere teh višav z verham v oblake kupé, pa ko so enkrat z notranjskim Snežnikom *) nar večí visokost dosegle, se ob Hrovaški meji po visocih Ribniških in Kočevskih gojzdih z Liburniškimi gorami sklenejo, s postranskimi hribi čez Ribniško in Kočevsko dolino, in čez Suhi Krajnj clo do vrelcov Kerke in njenih pritokov segaje. Ako si se količkaj časa v teh krajih pomudil, ali jih morebiti preiskaval, si gotovo v dolinah zapazil vderte — vodnjakam enake — globine, vidil si kraje — oberhe jih imenujejo — kjer voda ispod skalovja obilniši kot pri navadnih studencih na beli dan privre, pokazali so ti grozovite brezna, v ktere zavaljenim kamnam stoterni grom odmeva; in morebiti si še clo v bákljenim svitu lesketajoče podzemeljske jame preiskaval. Veči del teh jam in ponikev od vodnih pritokov zapuščen ogledovavcu nasproti zeva. Vprašal bi skoraj: Čemu je to nepotrebno orodje narave? Če pa hočeš te jarke in vdertine viditi v njih vodožirnim delu in pri obilni gostbi, kjer jih potoki napajajo, — poromaj v Cirkniško dolino, ogledaj si čudeže njeniga jezera in vse skrivnosti in spremembe planote, ktera se zdaj v vodeno ogrinjaló, zdaj v zelene travnike spremeni, kjer se ribič koscu, čoln vozu, riba govedam za nekoliko mescov umakujejo.

Gore, ki Cirkniško jezero **) obdajajo, enake orjaškim z brezštevlnimi luknjicami predertim gobam vso močo poserkajo, da jo pozneje v obilnih tokih jezeru podaré, — one so njega neizprazljive točila. Na južni strani Javornik svoje dolgo sléme raztegava, do verha s tam-

*) Snežnik, nar visokejši gora na Notranjskim nad Loško dolino, skoraj ravno na Krajski, Primorski, in Hrovaški meji stoji.

**) Lepo zemljopisno podobo Cirkniškiga jezera najdeš v knjižici: Tobias Gruber Briefe hydrographischen und phisikalischen Inhaltes aus Krain, Wien 1781. •

nimi gojzdi pokrit, v katerih šumečih studencov pogrešaš. Njemu nasproti se proti severu gola Slivnica kopiči, svoje solnčne senožeti s čedami ovac in goved otožnemu sosedu unkraj jezera razkrivši.

Od Slivnice vedo ondotni prebivavci mnogo čudovitniga povedati. Desitudi po zunanji podobi prijazna, je vendar polna zlobe in hudobij, ker mnogokrat s točami, ki od njeniga čela v dolino verše, lepe žita Cirčniškiga, Martinskiga, Grahovskiga in Žerovniškiga polja do steriša pomlati. Blizo nje verha je sterma jama v neizmerjeno globočino zvotljena. Iz nje se — tako pravijo — ob času bližnje plohe goste meglice vzdigavati začnejo. Kmetje na-njo kot na preroškiga vremnika gledajo, in ona je tudi v resnici veličansk zrakomér. Lahko zapopadeš, de kakor živo srebro v cevki zrakomera pri stanjšanju zraka vpade, — ravno tako, če se zrak nad votlino stanjšuje, gostejši jamska sapa z vso močjo kviško sili in vodene sopare, s katerimi je nasitena, v podobi meglice pokaže. Toraj še zdaj babjeverstvo baji, da imajo čaravnice na Slivnicé svoje poslopja in zračne plesiša. V rečeni jami točo delajo in ob času vihre in plohe k divjimu plesu v oblake hitijo. V starih časih so bili kmetje od teh praznih vraž tako osleparjeni, de so sklenili, nad Slivniško jamo skalo zavaliti in takó kovačnico vsih nesreč zamašiti. Že so skalnato plošo premaknili in proti votlini valili, — kar jim ona uide, in skokoma v dolino perropotavši se je še le pri Martinski mežnariji ustavila in skoraj celo hišo poderla.

Razun Javornika in Slivnice nižji berda Cirčniško okolico proti vshodu od visokeji Ložke, proti zapadu od globokeji Planinske doline ločijo. Ložka, Cirčniška in Planinska dolina so kakor trije predali postopnjama zapored nastavljene; ena drugi svoje preobilne vode nataka, in včasi se tudi prva in zadnja od divjih povodinj zalite v jezera spremenite.

V njedru Cirčniške doline se po celi dolgosti sloveče

jezero razprostira. Na eni strani njegovi valovi Javornikovo skalovje spodjedajo, na drugi pak se s cvetkami podslivniških travnikov igrajo, včasih še clo čez njive nastopijo. Sledeči otoki so na skalnatih temeljih čez jezersko planjavo zvišani: Mala gorica, Velika gorica, Venetke in Vornek.

Zadnji otok, naj večji in prijetniši od vsih, ti kaže pohištvo, njive in gojzd osmih kmetov v rajski odločenosti od posvetniga hruma. V njegovim hladnim smrečju te stara cerkev sv. Primoža in Felicianana k pobožnosti vabi. Ne deleč od spodnjiga jezerskiga ovinka se polotok Dervosek začne, v podobi jezika skoraj do Vorneka moleč. Dervosek in Vornek zadnji kraj jezera, ki tikama pod Javornikam leži, od sprednjiga bolj prostorniga skoraj popolnoma odločita, njemu le dva odtoka pustivši. Ta divjokrasen kraj jezera černi gojzdi venčajo, njega tihoto le šumeči beg kake zveri, ki si skoz gojzdne goščave pot dere, ali plahi vzlet povodnih tie vznemiri; les pobegnejo vderstene ribe, si varniga zavetja iskaje, in včasih še clo lahkonožen jelen — begun iz kočevških gojzdov — v ta kraj zahaja, si krasoto svojih udov v bistrih valovih ogledat. —

Da jezera umetno napravo popolnoma razumeš, ni zadosti, se nad njegovimi brezdni v lahkim čolnici zibati, — obiskati ga moraš ob času, kadar ti ono, se vode znebivši, vse svoje skrivnosti razkrije. To se zgodi, po navadi vsako leto, kadar s toplimi dnevi suho vreme nastopi. Včasih pa, če se je prezgodaj spraznilo, in pozneje nenavadne plohe z neba lijejo, se o kratkim sopet napolni, in le velika suša ga primora, da se v drugič odceja. Znano je pa tudi, da je o sedmih letih, namreč od leta 1707 do 1714 le enkrat odteklo, in ako ste jesen in zima presuhe, more tudi celo leto prazno ostati. Pri odtoku jezera nar poprej obé Karlovci svoje delo končate. Kmalo potem se ribški kamen iz vode prikaže, gotovo znamenje, da se bo jezero o kratkim svojih

vód znebito. Kako se ves kraj spremeni! Ne mislil bi, da je jezersko zatočje, katero se pred tvojimi očmi razgrinja. Po vsi planjavi zagledaš napeljane struge, ktere se v raznih ovinkih semtertje kot kače vijejo, in s svojimi valovi zaporedama nastavljene globine — nesite žeruhe — napajajo. Zdaj je pravi čas za ribštvo. Ščuke, menike in šlajni so — ako nočejo na suhim obležati — zmiraj v tesneji prostore siljeni, zdaj v ozkih strugah gomzé, od tod jih mutni valovi ribčam v razpete mreže gonijo; le ena ali druga uide in se v blatno dno ponikve zakoplje. Ako se v taki dobi kraj Vodonosa, Rešeta ali drugih jarkov vstopiš, se njih divji požrešnosti prečuditi ne moreš. Kako dereči vertinci v dno silijo! kako votlo doni gergranje zablateniga goltanca! Včasi še voda stermi breg spodjé, zemlja se vdere in nagli valovi v novo odperto žrelo hitijo.

O kratkim času vse jame posahnejo, ribji lov mine, — kar se veseli čas košnje približa. Zelena planjava je s cvetečimi travami pokrita, visoko trebelje *) svoje zlate glavice ziblje, in bičevje od hladnih sapic omajeno kaj ljubeznivo šeptá. Zdaj se veselo petje koscov po ravnini razlega, zdaj trava pod njih kosami v duhteče redovnice popada, in težki vozovi z jezerskimi darovi obloženi trudni proti domu škripljejo. Kdo bi zdaj mislil, da bojo valovi svojo lastnino sopet nazaj tirjali! Kdo bi verjel, da bo čolnič, ki je v strugi obležal in od sončnih žarkov razpokan, zopet kadaj po jezeru plaval! Kako suhe so zdaj ponikve in jame; ko da bi bila njih požrešnost za zmiraj nehala; le čakal bi, kdaj bo zelena trava njih šuple stene zarasla.

Vso drugačno podobo od dozdej omenjenih jarkov in ponikev imajo jame, ktere ob skalnatim znožju jezera zevajo. Žrela marsikterih teh jam so s skalovjem popolnoma zasute, pa obe Karlovci in Skednenca, čez je-

*) Die Sumpfkreuzwurz, Senecio paludosus. L.

zerske tla zvišane, so prostorne obokane votline. Posebno pa je vhod v veliko Karlovce kaj veličasten. Med divjim pečovjem in mogočnimi skladi siviga apnenca ona z odpertim žrelam zeva, in ob času odtoka, z močnimi požirki cele potoke serkaje, vse, karkoli priplava, v temni goltanec dervi. Njeni zobati oboki, njene razorjene stene so priče divje togote. Ako se v temno votlino naprej podaš, vidiš na pol strohnjene kercelne, kateri so od kamnitih škerbin razpraskani na tleh obležali, ker jih zadnji toki niso zamogli dalje spraviti. Tu ni ne živalskiga giba ne diha; v kupe naneseo bičevje, razbite deske, in drugo sognjito plavje tesne prostore zašarijo; kmalo začnejo bakle v slabim zraku teh strohnin berleti, groza te spreleti mislečiga, da si edino bitje, ki v tem grobu sôpe; le mračnokrilati topirji od bakljeniga svita razžaljeni z ostudnimi glasi ob stenah semtertje ferfetajo — edino znamenje življenja. V nekdanjih časih, ko še žleb velike Karlovce ni bil tako zašarjen, se je do prostorne podzemeljske shrambe jezerskih vod priti zamoglo. Na koncu tega dolgiga tesniga goltanca visoki prostorni oboki in sterme stene malo jezerce obdajajo, kateriga temni plan še nikdar ni bil z veslam prebrazdan. Vendar so pred nekimi letmi serčni možje od une strani, kjer namreč od jam pogoltnena cirkniška voda v šent Kocianskim gojzdu vpervič na svitlo pride, do tega jezercica Velike Karlovce prišli. Napravili so si čolnič za to ponočno vožnjo, in z bakljami in vervi preskerbljeni so se divjemu toku vkljub po skalnatim žlebu dalje vozili; v enih krajih je bilo treba čolnič čez skale in slapove prenašati, v drugih so moleče škerbine žugale ga razbiti. Z radostjo smo poslušali popis te prederzne vožnje iz ust prostiga ribčca, ki ni zamogel dovelj besed najti, nam veličastvo in čudeže teh ponočnih krajev prav živo dopovedati. Velika skala, ktera se je nekdanj od stropa odtergala omenjenimu jezercu odtok opovira. Ako bi se ta odtok zljajšal bi bilo — tako ti možje sodijo — veliko

oralov Cirčniške doline jezerskiga zaliva za zmiraj otetih.

Pa zapustimo groze in tmine Karlovskih jam, ter oglejmo si studence, oberhe in potoke, kateri jezeru vedno natakajo. Na desni strani je Cirčnišca naj prva, ki v njegovo njedro proti Karlovcama hiti, in svoj veseli z ropotam žag in mlinov oživljeni tek končá. Z združenimi valovi podslivniških studencov in potokov se Žerovnišca v dolgi strugi proti Retju vije, in kar tam ne odla požirnimu Vodonosu, v odperto žrelo lije. Pod Križno goro Lipsenšca izvira, in s Štebersčico in Zlatovcam pomnožena v Veliki Oberh teče, kamor tudi vode Ložke doline, ki so se v jarkih ali v Goljbinu blizo Dan zgubile, priderejo. Od tod se naj daljši struga po celim jezeru steguje, zaporedama nastavljena Ponikve in Sitarco zalivši, se nad Vodonosam razcepi in čez Križ clo do Svinskih jam v spodnjim ovinku jezera seže. V zgornje zakotje jezera se Kateriš, Ceniše, Cemun in Mali Oberh zlijejo. Od tod naprej na levi strani pod Javornikam Tresenec vodo iz zemlje trese, ž njo Ponikvico in Levišče zalivaje. Otoški Oberh v zadnjim kraju jezera Vorneku ravno nasproti leži. Ni prijetnišiga kraja v celi okolici od tega. Tu veseli viri žubore ispod skalovja, kjer je varno vbežiše menikov. Hladne tratice pred Oberham so tako mične, da so gotovo tukaj — kakor na Helikonskih višavah gerške modrice — tudi Slovenske Vile, iz beliga gèrla prepevaje, kolo vodile. Od Otoškiga Oberha po celi zadnji strani jezera struga čez jame Beček, Cezlence, Kotel, Gebno pelje, se še le v mali in velki Bobnarci zgubivši. Obe zadnji jami imate svoji iméni od čudniga bobnenja, katero se večkrat v njih oglašá. Pravijo, da je v globočini obeh jam široko jezero, in da kapljice, ki od okamnjenih curkov stropa doli curlajo, ta čudni zvek v odmevajočih votlinah budijo.

Pa ves trud dozdej imenovanih potokov — jezero napolniti — je zastonj, komaj njih valovi v jezersko pla-

njavo pritekó; — že jih žejne sita popijejo. Kar lepa množica okrajnih pritokov ne zamore, to doveršite o kratkim času dvé veličanski točajki: Suhadolca in Vranja jama. Suhadolca je votlina ne delječ od podertine stariga Karlovskiga grada pri začetku Dervoseka, Jezerski vasi ravno nasproti. Navaljeno pečovje njeno temno žrelo skoraj prekrije. S sključenim životam, po vsih štirih lazijoč, zamoreš precej delječ v njenim žlebu perplezati, dokler da ti stoječa voda dalje iti ne dopusti. V tem koncu se je nekdaj slišalo šumenje podzemeljskiga slapa, zdaj pa še prijetniši glasi tukaj na ušesa ogledovavca bijejo. Poslušajmo kaj je neki za naravske lepote vneti gospod od te jame v „Novicah“ pisal. 1850. 2. 65.

„Kdo bi se nadjal, v tem samotnim kraju, kjer se razun
 „počasniga curljanja kapljic družiga ne sliši, prijetne
 „nebeške glase zavzeti, kakor da bi iz rajskih krajev
 „v ta podzemljski hram prizvoneli? Nikdar ne bom po-
 „zabil veličastnih občutkov, ko sim v družbi treh go-
 „spodov to jamo vpervič obiskal. Na rečenim kraju smo
 „zaslišali neizrekljivo milo žvenkljanje, ki se dobro vbra-
 „nimu iz kake daljnosti ljubko donečimu zvonanju lepo
 „prilicuje; s sladkostjo glasov omamljeni, kar nemi, enaki
 „okamnjenim podobam smo nekoliko dobe poslušali. Škoda
 „res, de smo bili vsi potni v prehladno sobico, kjer
 „večniga mojstra krasna godba igra, prišli, sicer bi bili
 „lahko več časa milih solnčnih žarkov pogrešali. Morebiti
 „ravno voda, ki na ravničici pri koncu jame stoji, v
 „kakšne kamnite votline curlja, in prijetno brenkanje
 „vzrokuje. Steinberg *) pa misli v svojim popisu, da
 „tukaj nekaki podzemljski potok, in scer dobro delječ
 „pod hribam memo teče, in tako žvenkljanje napravlja“. Ob času zaliva pak Suhadolca drugačno strašno godbo zaigra. Silni potoki iz njenih globočin na kviško pri-gromé, ribe, ktere so dolgo časa delječ od beliga dneva

*) Učen mož, ki je delj časa blizo tega jezera stanoval, in njega obširni popis na svitlo dal.

tavnovale, po gerbastim nevarnim žrelu seboj dervivši, hipoma vso okoljavo s penastimi razkačenimi valovi zalijejo, veliko strugo prekrizajo in se proti Rešetu zraven Jezerske vasi podé.

Ako se nočes v tesnobe Suhadolce podati, nikar ne zamudi prostorniši Vranje jame obiskati. Tista je v zadnjim kraji jezera blizo Otoškiga oberha. Če v poletni vročini pod njeno kamnito streho zahajaš, bi pač v hladni senci pokrepčan s požirki bistre vode, ktere ti ona v svojim zadnjim koncu ponudi, ne mislil, da se v strahovitim žrelu spijočiga zmaja znajdeš. Zdaj pač smés njene gladke stene in v strop napeljane lijake ošlatati; ali kadar se ona predrami in z votlim glasam zarujove, tačas bi groze in straha poginil. Kadar so namreč Javornikove vodne shrambe od dolgiga deževja in pogostih ploh tako napolnjene, da se spretakati začno, tačas se zasliši v drobji zemlje strašno gromenje, ktero se z veršenjem proti Vranji jami silijočih pritokov vedno naraša, ona pa . . . . tuleča derví nazaj

Valove pogoltnjene gladno v prepad,
In kakor bi v daljnim oblaku gromelo,
Jih bljuje rjovevši peneče žrelo.

Vali se in herka in vre in kipí,
Kot vode in plamena hlap,
Do neba brizgaje se megla kadí,
Neskončno pritiska za slapam slap,
Ne da se izprazniti strašno točilo. *)

O taki dobi jo pač vsak, ki noče od naglih valov zasačen biti, iz jezerskiga zatočja hitro pobriše, še clo tice, ki so v Vranjojamskim pečovju gnezdovala, se splašijo in kričaje nad derečimi slapovi verté; ubogi kmetič pa ob bregu žalovaje gleda, kako se — v njegovo veliko škodo — vode čez nepokošene travnike razlijejo. Pa glej čudo — prečudo; ki se na ravnini jezera pri-

*) Lete verstice so iz krasniga prestavka Šilerjeviga »Vodotopa« vzete.

kaže! Mnogotere jame, ktere so pred nekimi mesci željno vode požirale, zdaj poprejšnji navadi nasproti pogoltnjene valove izbljujejo, posebno pa jih Sitarca v podobi veličastniga vodometa na kviško brizga.

Kakšna sprememba o kratki dobi! Sopet valovi ob stare bregove bijejo, lepe trate pod vodenim ogrinjalam počivajo, nad njimi pa se nagle ribe podé, nebeške svetlobe vesele in nekdanje podjezerske tmine pozabivši.

